

ПРИМЕНА НА ПРАВОТО И КАЗНУВАЊЕ НА ЕКОЛОШКИ КРИВИЧНИ ДЕЛА КАКО МЕРКА ЗА БОРБА ПРОТИВ КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ

Апстракт: Последните неколку децении се соочуваме со негативни ефекти од штетното управување со природните ресурси од страна на големите корпорации, но и штетно искористување на истите од страна на луѓето на планетата Земја. Тие за своја последица имаат климатски промени, кои го опфаќаат секој сегмент на човековото живеење, а правејќи го светот небезбедно место за живеење. Статистиките на различни меѓународни извештаи покажуваат дека ова нема да издржи на долг рок. Неэффективното казнување на сторителите на еколошките кривични дела од друга страна им обезбедуваат „слободни раце“ на криминалците, да преземаат криминални активности и понатаму, но борбата нема да застане тука.

Ова истражување користи квалитативни методи за анализа на правните механизми и казните за еколошките кривични дела. Европската Унија се залага за воведување нови инструменти за заштита на природните ресурси и казнување на сторителите, а исто така и пошироко на меѓународно ниво се обезбедуваат поголеми механизми кои детално се разработени во овој труд.

Целта на ова истражување е да се направи подобар преглед на еколошките кривични дела и нивните сторители, природата на еколошките кривични дела поврзани со климатските промени, нивните карактеристики и својства, меѓународните правни инструменти за заштита на климата и околината и правните механизми за заштита воопшто, како и практиката на судовите во овој дел, преглед на правните механизми и постојните казни за еколошките кривични дела поврзани со климатските промени, како и состојбите во РСМ. Наодите укажуваат на потребата од значителни подобрувања во правната рамка и имплементацијата на казните. Трудот завршува со препораки за подобрување на постојните правни механизми и зајакнување на меѓународната соработка во борбата против климатските промени.

Клучни зборови: еколошки кривични дела, криминалитет, правни механизми, климатски промени, природни ресурси, Европска Унија, меѓународна соработка.

GAZEPOVA Veronika²

LAW ENFORCEMENT AND PUNISHMENT OF ENVIRONMENTAL CRIMES AS A MEASURE TO FIGHT AGAINST CLIMATE CHANGE

Abstract: For the last few decades, we have been facing the negative effects of the harmful management of natural resources by large corporations, but also the harmful use of them by the people of planet Earth. As a result, they have climate changes, which cover every segment of human life, making the world an unsafe place to live. The statistics of various international reports show that this will not last in the long run. The ineffective punishment of the perpetrators of environmental crimes on the other hand provides "free hands" to the criminals, to undertake criminal activities further, but the fight will not stop there. This research uses qualitative methods to analyze the legal mechanisms and punishments for environmental

¹ Студент на трет циклус, Правен факултет, Универзитет "Гоце Делчев" – Штип, veronika.30712@student.ugd.edu.mk

² PhD student, Faculty of Law, Goce Delchev University – Stip, veronika.30712@student.ugd.edu.mk

crimes. The European Union advocates for the introduction of new instruments for the protection of natural resources and the punishment of perpetrators, and more broadly at the international level, larger mechanisms are provided which are elaborated in detail in this paper. The purpose of this research is to make a better overview of environmental crimes and their perpetrators, the nature of environmental crimes related to climate change, their characteristics and properties, international legal instruments for climate and environment protection and legal protection mechanisms in general, such as and the practice of the courts in this section, an overview of the legal mechanisms and existing penalties for environmental crimes related to climate change, as well as the situation in the RSM. The findings point to the need for significant improvements in the legal framework and the implementation of penalties. The paper ends with recommendations for improving existing legal mechanisms and strengthening international cooperation in the fight against climate change.

Keywords: *environmental crimes, criminality, legal mechanisms, climate change, natural resources, European Union, international cooperation.*

Вовед

Сè со цел намалување на глобалното затоплување на земјата и неподносливите температури на земјата, спречување на интензивните и деструктивни бури и урагани, заради зголемената суша во одредени делови од светот, впивањето на топлината во океанските и морски води, губењето на одредени природни видови, како и зголемените здравствени ризици, во изминатата декада, а особено последните неколку години се разви потребата од што поголемо внимание спрема животната средина, а во одредени случаи и криминализација на штетата настаната како резултат на кривичните дела против животната средина и природата. Еколошкиот криминал од различни меѓународни и европски институции и организации е детектиран како една од најпрофитабилните и брзорастечки области на транснационалните криминални активности во која се вклучени не само поединечни субјекти, туку и мега корпорации, чија основна цел е огромен профит. Слабиот одговор и мала реакција на властите доведува до застрашувачки резултати, а последиците ги чувствуваме сите. Меѓутоа, не влијае само на поединците, туку и на целиот општествен систем, јавното здравје, на економиите и безбедноста на државите ширум светот. Еколошките кривични дела се дејствија кои предизвикуваат штетни последици за околината и природните ресурси, вклучувајќи ги и активностите како што се злоупотреба на природните ресурси, загадување на воздухот, вода и земјиштата, дефорестација и други. Во исто време, климатските промени се глобален проблем кој влијае на сите аспекти на животот на Земјата, вклучувајќи ги и биолошката разновидност, економијата, здравјето и безбедноста на луѓето.

Целта на овој труд е да ги анализира правните механизми за санкционирање на еколошките кривични дела и нивната улога во борбата против климатските промени. Истражувањето користи квалитативни методи за анализа на правните документи, интервјуа со експерти и преглед на релевантната литература. Постоечката литература ги истражува различните аспекти на еколошките кривични дела и нивното влијание врз климатските промени. Согласно извештајот на Канцеларијата за дрога и криминал на ОН (2024), повеќето земји во светот ги користат законите и кривичните санкции за заштита на животната средина, но со големи разлики од една до друга земја. Според Nellesmann, C. et al. (2016), еколошкиот криминал е една од најбрзорастечките области на транснационалниот криминал, со значителни последици за животната средина и општеството. Како негативна општествена појава, еколошкиот криминал го опфаќа секое недозволено човеково поведение со кое се доведува во прашање опстанокот на некој сегмент од природата. Не се однесува само на загадување на животната средина, туку и пошироко на нелегална трговија со диви животни, незаконско фрлање на отпад и хемикалии, шверц на супстанции кои предизвикуваат осиромашување на озонската обвивка, како и нелегално ископување на ресурси. Дефинирани како дела „без директни жртви“, еколошките злосторства создаваат штета која може да остане неоткриена долг временски период. Санкционирањето на еколошкиот криминал во себе вклучува

класифицирано балансирање на екосистемот од една страна, а биодиверзитетот од друга страна. Неминовно е да се наспомене и фактот дека регулирањето на климатските промени, глобалното затоплување, но и глобалното ладење постепено стануваат дел од националните законодавства на државите ширум светот. Иако нивната појава настана во релативно краток временски интервал, нивното забрзување е неверојатно и можеби станува збор за најсериозниот проблем на планетата Земја.

Letcher (2009) дискутира за физичките промени предизвикани од климатските промени, вклучувајќи ги затоплувањето на океаните и зголемената климатска варијабилност.

Постои голема листа на еколошките злосторства кои сериозно влијаат врз животната средина и глобалните климатски промени. Скоро сè што ги нарушува овие екосистеми го намалува капацитетот на океаните да ја регулираат климата. За жал, повисоките температури и киселоста на океаните предизвикани од емисиите на јаглерод, кога се комбинираат со морското загадување, имаат поголемо штетно влијание врз морскиот свет (Office & Crimes).

Во делот на водите, тоа се: загадување на морето од копно, загадување на водите со гориво од бродовите, исфрлање на хемикалии во водите, незаконски и недозволено ловење риба. Еколошките деликти поврзани со шумите се однесуваат на нелегална сеча, уништување на шуми, ископување и нелегална трговија со камења и благородни метали, трговија со диви животни и со нив поврзани кривични дела. Еден од најсериозните проблеми со кои се соочуваат генерално државите ширум светот е шверцот со отпад.

Делот на санкционирањето на еколошките злосторства заостанува многу, во однос на останатите видови на кривични дела. Така што, одредени криминални поведенија остануваат и неказнети, односно и во случаи кога станува збор за штета од огромни размери следуваат само парични казни.

Генерално гледано, од аспект на системот на кривична правда, органите на прогон се соочуваат со проблем во недостаток на алатки за детектирање на влијанијата кои ги имаат еколошките злосторства врз отпорноста на екосистемот, губењето на биолошката разновидност, како и емисиите на стакленичките гасови. Казнувањето на еколошки кривични дела во контекстот на климатските промени има клучна улога во одржувањето на одржлив баланс на планетата. Преку законска регулатива и ефикасна примена на законите, се поттикнува заштитата на околината, превенцијата на загадувањето и уништувањето на природните ресурси, како и одговорно постапување кон климатските промени. Во следните поглавја ќе бидат опфатени (природата на еколошките кривични дела поврзани со климатските промени, преглед на постојните правни рамки за заштита на животната средина, анализа на меѓународните и европските правни инструменти за санкционирање на еколошките кривични дела, преглед на судската пракса во оваа област, примери и случаи од Северна Македонија и други држави. На крајот од трудот дадени се препораки за подобрување на правната рамка и ефикасноста на казнувањето на еколошките кривични дела).

1. Природата на еколошките кривични дела поврзани со климатските промени

Еколошкиот криминалитет е облик на современ криминалитет кој во себе опфаќа активности со кои се повредува или загрозува човековата работна и животна средина. Во прашање е релативно нов облик на криминалитет, поврзан со развојот и примената на науката, техниката и технологијата, која се одликува со масивност, динамично, постојана експанзија и странски елемент (Batricevic, 2017). Иако навидум изгледа дека не постои поврзаност помеѓу еколошките кривични дела и климатските промени, сепак тие имаат некоја заедничка природа. Во срцето на еколошкиот криминал се токму климатските

промени. Преку кривичните дела загадување на животната средина и природата, до нелегална сеча, нелегална трговија со диви животни, предизвикуваат хаос врз екосистемите, кој подоцна бара глобално внимание од страна на големите владини актери. Анализата на еколошките злосторства се однесува на целосно изучување на глобалното затоплување и климатските промени. Последиците настанати како резултат на еколошките злосторства и климатските промени се дефинираат како еколошка катастрофа, egzистенцијална закана итн. Активностите на човекот влијаат врз целокупната клима на планетата Земја, поради кои во воздухот се ослободуваат стакленички гасови кои понатаму со гасови се задржуваат во самата атмосфера.

Овие дополнителни стакленички гасови главно се произведуваат со согорување на фосилни горива за производство на енергија, но и од други човечки активности како што се уништувањето на шумите, земјоделството, сточарството и хемиското производство. Јаглерод диоксидот (CO₂) е стакленички гас кој најмногу е предизвикан од човековата активност. Тие го интензивираат „ефектот на стаклена градина“ на атмосферата на нашата планета и на тој начин предизвикуваат брзо зголемување на температурата на Земјата, што доведува до големи климатски промени (Pact, European Climate, 2024). Најголемо затоплување во Европа има на подрачјето на Руската Федерација, на Пиринејскиот Полуостров, а најмалку на брегот на Атлантскиот Океан. Температурните промени се најголеми во зима и го следат светскиот тренд. Во текот на летото, јужна Европа се загрева двојно повеќе од северна Европа. Северна Европа и западниот регион на Руската Федерација станаа повлажни за 10%–40% во текот на минатиот век. Од друга страна, јужна Европа стана посува. Променет е и интензитетот на врнежите. Така, обилни дождови се случуваат во многу делови на Европа, додека другите европски области се соочуваат со суша, на пр. во Казахстан, интензитетот на врнежите се зголемува, иако годишната количина на врнежи е намалена (извор IPCC). Ова зголемување на интензитетот на врнежите може да предизвика екстремни настани како што се поплави (UNDP, Kancelarija Programa Ujedinjenih nacija za razvoj, 2019).

Еколошките кривични дела влијаат не само на животната средина, туку и на биодиверзитетот. Загадувањето на воздухот, водите и почвата има директни последици врз здравјето на екосистемите и сите живи организми. Нелегалната сеча и трговијата со диви животни дополнително ја нарушуваат природната рамнотежа и го намалуваат капацитетот на природата за саморегенерација.

Постојат различни правни и регулаторни мерки кои се преземаат на меѓународно ниво за справување со еколошките кривични дела и климатските промени. Овие мерки вклучуваат конвенции, договори и протоколи кои ги обврзуваат земјите да ги имплементираат и спроведуваат законите за заштита на животната средина.

Сепак, остануваат бројни предизвици во борбата против еколошките кривични дела. Неопходно е зајакнување на меѓународната соработка, подобрување на правните рамки и засилување на спроведувањето на законите. Дополнително, потребно е да се инвестира во едукација и подигање на свеста за важноста на заштитата на животната средина.

2. Дефиниција и карактеристики на еколошките кривични дела

Еколошките кривични дела и самиот еколошки криминалитет во поширок социјален контекст не се разгледуваат сериозно како што се тоа разгледува за другите кривични дела. Овие дела опфаќаат активности кои директно или индиректно предизвикуваат загадување, деградација или уништување на околината и природните ресурси. Тие вклучуваат незаконска девастација на шуми, неправилна употреба на хемикалии и токсини, злоупотреба на природните ресурси, како и незаконска дефорестација и урбанизација на природни области.

Како што го тоа утврдуваат Situ, Y. & Emmons, D. (2000), еколошкиот криминал е неовластено дејствие или пропуштање што го прекршува законот и затоа е предмет на кривично гонење и кривични санкции. Овој прекршок им штети или ја загрозува физичката безбедност или здравјето на луѓето, како и природата. Тоа им служи на интересите на организациите или на поединци. Има три карактеристики: прво, ги прекршува законите за животна средина, второ има две вистински жртви: луѓето и животната средина и трето сторители се најчесто корпорации, но и поединци.

Како еден од најбрзо растечките области на прекуграничен криминалитет, еколошките кривични дела се карактеризираат како профитабилен и со низок степен на ризик, за они кои се занимаваат со трговија со дрва, пласирање на црниот пазар супстанции кои го оштетуваат озонот, како и нелегалната трговија со отпадот. Познати се мрежи на криминалци кои се бават со криумчарење на точно определена врста роба (Игнатовиќ, 2020).

Европол истакнува дека, еколошкиот криминал е лукративен и може да биде профитабилен како нелегалната трговија со дрога – но санкциите се многу помали и потешко се откриваат. Овие фактори го прават многу атрактивен за организирани криминални групи. Вклучувањето во илегалната трговија со отпад и со загрозени видови животни и растенија сега е рутина за многу организирани криминални групи. И има индикации дека приходите од овие активности се користат и за финансирање на тероризмот. Во случај на организиран еколошки криминал, не е невообичаено традиционалните банди во мафијашки стил да ги користат истите модус операнди и истите рути што ги користат за нивните други активности (Europol, 2024).

Истражувањата од страна на Европол покажуваат дека всушност главни актери во еколошкиот криминал се т.н. организирани криминални банди кои се организирани во мрежи, кои имаат лидери на повисоко ниво и соработници на пониско ниво. Нивните нелегални активности опфаќаат незаконски приноси, измами со документи, широко распространета корупција, а сето тоа за криминал поврзан со животната средина. Целната територија не е само ЕУ, туку и земјите од Југоисточна Азија и Африка како финална дестинација за трговијата со отпад. Во рамки на ЕУ еден од најзастапените нелегални бизниси е трговијата со диви животни. Еколошките кривични дела имаат сериозни економски и социјални последици. Тие го загрозуваат здравјето на луѓето преку загадување на воздухот, водата и почвата, што доведува до зголемена појава на респираторни болести и други здравствени проблеми. Исто така, овие дела предизвикуваат значителна економска штета преку уништување на природните ресурси и загрозување на туризмот и други економски активности зависни од здравата животна средина.

На меѓународно ниво, справувањето со еколошките кривични дела е сложен предизвик поради различните правни рамки и нивоа на спроведување на законите во различни земји. Меѓународната соработка е клучна за ефикасно справување со овие дела, а постојат бројни договори и конвенции кои ги обврзуваат земјите да преземат мерки за заштита на животната средина.

Идните предизвици вклучуваат зајакнување на правната рамка, подобрување на спроведувањето на законите и зголемување на свеста за важноста на заштитата на животната средина. Потребни се и поголеми инвестиции во истражување и развој на нови технологии кои ќе помогнат во борбата против еколошките кривични дела.

- Врската меѓу еколошките кривични дела и климатските промени

Согласно Извештајот „European State of the Climate“ за 2023 година, од 1980, Европа се загрева двојно побрзо од глобалниот просек, станувајќи континент кој најбрзо се загрева на Земјата. Ова се должи на неколку фактори, вклучувајќи го и процентот на европско земјиште на Арктикот, кој е најбрзо затоплување на Земјата, и на промените во атмосферската циркулација кои придонесуваат за почести летни горештини. Глечерите се топат и има промени во шемата на врнежи. Зголемувањето на екстремните врнежи доведува до катастрофални настани, како што се широко распространетите поплави забележани во Италија, Грција, Словенија, Норвешка и Шведска во 2023 година. Во меѓувреме, јужна Европа бележи широко распространети суши. Фреквенцијата и сериозноста на екстремните настани се зголемуваат (World Meteorological Organization, 2023).

Меѓусебна поврзаност имаат и биодиверзитетот и климатските промени, така што шумите и другите копнени и морски екосистеми го складираат јаглеродот од атмосферата, што ги прави центар во борбата против климатските промени.

Нелегалните сечи, загадувањето на морето со масла од бродовите, нелегалниот риболов, трговијата со диви животни и останатите кривични дела со кои се загрозуваат сегменти од животната средина предизвикуваат масовна деградација на екосистемот.

Поради сето ова, глобалната заедница сега прави заеднички напори за адекватно решавање на главниот проблем.

3. Меѓународните правни инструменти за заштита на климата и околината

Климатските активности се однесуваат на напорите преземени за борба против климатските промени и нивните влијанија. Овие напори вклучуваат намалување на емисиите на стакленички гасови (ублажување на климата) и/или преземање активности за подготовка и прилагодување и на сегашните ефекти од климатските промени и на предвидените влијанија во иднина (климатска адаптација) (EUR-LEX, 2024). Ова вклучува анализа на најзначајните меѓународни конвенции и договори кои имаат значајна улога во намалувањето на влијанијата од климатските промени, како и казнувањето на еколошките кривични дела поврзани со климатските промени.

- Преглед на релевантните меѓународни конвенции и договори

Рамковната конвенција на ОН за климатски промени

Рамковната конвенција на ОН за климатски промени го претставува темелот на напорите на државите во насока на справувањето со предизвикот наметнат од климатските промени. Согласно истата, климатскиот систем е заеднички ресурс чија стабилност е детерминирана од индустриските и другите емисии на јаглерод диоксид, како и стакленичките гасови. Донесена во 1992 година, Конвенцијата ги дава дефинициите на поимите климатски промени, како и негативните ефекти кои произлегуваат од нив. Конвенцијата ја признава потребата од враќање на првичните нивоа на емисија на гасови, но не поставува специфична временска рамка за тоа (Марфи, 2011).

Протоколот од Кјото

Протоколот од Кјото е правно обврзувачки меѓународен договор потпишан од 192 држави, кој се однесува на постепено намалување на емисиите на стакленички гасови од страна на државите кои го имаат ратификувано. Донесен во 1998 година, Протоколот предвидува мерки и политики за подобрување на енергетската ефикасност, унапредување на резервоарите на стакленички гасови, промовирање на одржливи форми на земјоделство и развој на обновливи извори на енергија. Иако Протоколот од Кјото

беше значаен чекор напред, не успеа да го запре протокот на глобални емисии и не ги изедначи намалувањата на емисиите со економските можности (Foresight, н.д.).

Парискиот договор

Потпишан во 2015 година од страна на 196 држави, Парискиот договор е првиот правен акт во светот кој има својство на глобален договор за климата. Договорот има за цел ограничување на глобалното затоплување под 2 степени Целзиусови и ограничување до 1,5 степени. Главните приоритети на овој договор се зајакнување на општествените капацитети за справување со климатските промени и континуирана соработка меѓу државите за намалување на емисиите. Парискиот договор бара од земјите да поднесуваат планови за намалување на нивните емисии на стакленички гасови и да известуваат за нивниот напредок на секои пет години.

Регулатива 2021/1119 на ЕП и Советот од 30 јуни 2021 година за воспоставување рамка за постигнување климатска неутралност и измена на Регулативата (ЕЗ) бр. 401/2009 и (ЕУ) 2018/1999 година („Европско право за климата“)

Регулативата од 2021 година е насочена кон напорите за борба против климатските промени и постигнување на целите од Парискиот договор. Таа предвидува климатска неутралност до 2025 година и промоција на правичност, солидарност и економичност во спроведувањето на климатските цели. Во членот 4 е наведено дека Унијата ќе се стреми кон постигнување на климатска неутралност со намалување на емисиите на нула до 2030 г. (European Parliament & Council, 2024).

Значењето на овие правни инструменти за заштита на климата и околината е огромно, бидејќи имаат особен придонес во колективното учество на сите држави во светот за намалување на глобалното затоплување и намалување на емисиите на стакленички гасови, но проблемот се јавува во тоа што се чувствуваат последиците од претходниот период. Научниците предупредуваат на еколошка катастрофа претставена во суши, поплави, пораст на морето и загуба на растителни и животински видови. Создавањето на овие правни акти придонесува за создавање сеопфатна меѓународна рамка за справување со климатските промени, креирање механизми за намалување на штетните емисии на стакленички гасови, но и заедничко дејствување кога станува збор за ова прашање.

Разгледувајќи го текстот на Договорот од Париз може да се воочи дека станува збор за дипломатски договор за соединување на државите за борба против климатски промени, но наметнува само неформална одговорност за известување на периодични извештаи, но не предвидува никакви санкции за негово неспроведување, единствено состанување на земјите – потписнички за креирање планови. Иако во моментот, не постои сериозна правна регулатива за казнување на сторителите на еколошки кривични дела, сепак во голем број држави постојат напори за признавање на кривичното дело Екоцид, кое со измените на кривичниот законик од 2023-та година е признато и кај нас.

Спроведувањето на овие правни инструменти се соочува со многу предизвици, како што се неусогласеност на националните политики со меѓународните обврски, недостаток на финансиски ресурси и техничка експертиза, и политички отпор. Понатаму, иако постојат правни рамки, нивното спроведување често е недоволно, а санкциите за прекршувањата се слаби.

Идните напори треба да се насочат кон зајакнување на правните рамки и подобрување на спроведувањето на законите на национално и меѓународно ниво. Потребно е и зголемување на финансирањето за климатски акции и развој на нови технологии за намалување на емисиите. Дополнително, важно е да се подигне свеста за важноста на заштитата на климата и околината меѓу сите општествени слоеви.

Меѓународната соработка е клучна за борбата против еколошките кривични дела. Ова вклучува размена на информации, заеднички истраги и координирани напори за спроведување на законите. Пример за ова е работата на Интерпол и Европол во справувањето со еколошки криминал на глобално ниво.

4. Видови на еколошки кривични дела поврзани со климатските промени

Според Европол, најзначајните еколошки злосторства опфаќаат: неправилно собирање, транспорт, обновување или отстранување на отпадот; незаконско работење на постројка во која се врши опасна активност или во која се складираат опасни материји или препарати; убивање, уништување, поседување или трговија на заштитени диви животни или растителни видови; производство, увоз, извоз, маркетинг или употреба на супстанции кои ја осиромашуваат озонската обвивка.

Во суштина, станува збор за активности како деградација на дивиот свет, намалување на биолошката разновидност, зголемено ниво на загаденост како и нарушување на еко рамнотежата, со кои се прекршуваат законите за животната средина и природата, а предизвикуваат штета или ризик за истата и здравјето на луѓето. Една од најзначајните, а воедно и најтешка последица од еколошкиот криминал се неповратни климатски промени.

Листата на еколошки кривични дела е голема, но главната класификација е направена врз основа на секторите за заштита на животната средина, па така: постојат злосторствата за дивиот свет, нелегално рударство, злосторства за загадување, нелегален риболов и нелегална сеча (Airly org, 2024).

Во делот на злосторства за дивиот свет, а определен како еден од најпрофитабилните криминални активности после трговијата со дрога, нелегалните поведенија се однесуваат на трговија со ретки видови на птици – ара, папагал; рептили – крокодили, змии; мајмуни – капучини, лемури, шимпанза; пајаци – тарангули.

Нелегалното рударство претставува преземање на дејности без државни дозволи или земјишни права, а тоа се рударски операции кои ги уништуваат екосистемите и навлегуваат во териториите на локалните заедници со внесување опасни хемикалии, како што е живата во локални снабдувања, со широко уништување на екосистемите (Nature crime alliance, 2024).

Злосторствата од загадувањето влијаат на нашето здравје и безбедност на дневна основа. Употребата на нелегални хемикалии во мешањето на нафта го загрозува квалитетот на воздухот што го дишаме; живата незаконски ослободена од нелегално ископување во реките и морето ги загрозува екосистемите и снабдувањето со вода; а отпадот незаконски фрлен на депониите ја контаминира почвата каде што се одгледува храна. Како последица на тоа, злосторствата од загадувањето ја загрозуваат одржливоста на животната средина, јавното здравје, безбедноста и квалитетот на животот (Interpol, 2024).

Нелегален риболов се однесува на риболовни активности што ги спроведуваат странски бродови без дозвола во водите под јурисдикција на друга држава, или кои се во спротивност со нејзиниот закон и прописи за рибарство на некој друг начин – на пример, со непочитување на времето на риболов или постоењето на заштитените подрачја на државата (World Ocean Review, 2024).

Шумите, исто така се еден сегмент од природата кој со тек на време е тешко погоден. Според WorldWideLife (2024), се обезбедуваат повеќе од 86 милиони зелени работни места и ресурси како храна и гориво што поддржуваат егзистенција на милијарди луѓе.

- Примери и случаи од практика

- ❖ **Jubang Anak Punjab, Juslin Majang Anak Bada, Berjaya Anak Pundu, Mat Anak Taggon Vs First Binary Sdn Bhd, Director Of Forest, Sarawak, Superintendent**

Of Lands and Surveys, Samarahan Division., Government Of The State Of Sarawak (UN environmental programme, 2024)

Ова е случај од 2011 година, во која има 5 обвинети. Првообвинетиот е претпријатие кое има дозвола за сеча во околината на Кампунг Суал, округ Симунџан, во Саравак, а второобвинетиот и третообвинетиот се вработени во Владата на Саравак и во нивна надлежност се шумите и земјиштето на целата држава. Тужителите (домородно население) тврдат дека првообвинетиот навлегол во нивната земја, спорни околу 168 хектари, предизвикувајќи уништување на шумски и засадени површини. Тие побарале од судот да им ја укине дозволата за сеча на дрва која му била доделена на тужениот врз основа на тоа што оваа дозвола за нивното земјиште била дадена без нивна согласност. Обвинетиот приговори велејќи дека за оваа површина од шумата не се регистрирани права на земјиште. Судот заклучил дека традициите го легитимирале побарувањето на тужителите над земјиштето и им доделиле родно право врз земјата. Следствено, нивните права врз земјиштето се запишани во картата на Секторот за шуми и на земјиштето не може да се испорача ниту една дозвола. Меѓутоа, Судот одби да ја поништи лиценцата за дрва за овој случај бидејќи таа веќе била истечена.

❖ **Case of Verein Klimaseniorinnen Schweiz and others v. Switzerland** (*Application no. 53600/20*) 9 April 2024 (ECHR, 2024)

Станува збор за пресуда од страна на Европскиот суд за човекови права од април 2024 година, каде ЕСЧП утврди дека климатските политики на швајцарската влада ги прекршуваат човековите права. Во случајот има пет апликанти, а респодент е државата Швајцарија. Првиот апликант е здружение кое работи непрофитно, под името Verein KlimaSeniorinnen Schweiz кое според статутот е основано од страна на жени за промоција и ефикасна заштита на климата, а воедно и намалување на емисиите на стакленички гасови во Швајцарија и нивните ефекти врз глобалното затоплување. Судот пресудил дека правото на приватен и семеен живот, односно член 8 од ЕКЧП означува дека државите се должни да ги штитат своите граѓани од сериозните негативни ефекти на климатските промени. Судот одлучил исто така и дека властите треба да проценат, а доколку е тоа потребно и да донесат нови регулативи и мерки за ублажување на потенцијалните неповратни и идни ефекти од климатските промени, како и донесување на мерки за спречување на долгите судски процеси во кои граѓаните ќе се јават како апликанти.

❖ **Greenpeace Nordic and Others v. Norway Application no. 34068/21** од 2021 година (ECHR, 2024)

Во овој случај, кој сè уште е во тек, а е поврзан со климатските промени пред ЕСЧП, шест млади активисти за климатски промени во Норвешка, поддржани од две организации кои застапуваат став дека животот, здравјето и благосостојбата на нивни членови се директно засегнати со климатската криза. Норвешката држава овозможува континуирано истражување на нафта и гас во областите на Арктикот и донесување нови фосилни горива по 2035 година, што претставува главен напад во апликацијата поднесена од апликантите. Апликантите тврдат дека најдобрата достапна наука покажува дека емисиите од познатите резерви на фосилни горива веќе ќе го надминат буџетот за јаглерод што останува со оглед на температурната цел од 1,5 °C поставена во Парискиот договор. Тие сметаат дека државата не презела доволно мерки за превенција и заштита и со тоа го повредила правото на живот заштитено со член 2 од Конвенцијата, како и правото на почитување на приватен и семеен живот од членот 8 од ЕКЧП. Повредата опфаќа и повреда на правото на домашен правен лек – член 13 и забрана за дискриминација – член 14 од Конвенцијата.

Пред да се разговара за позитивните обврски за користење на кривичното право, важно е да се објаснат некои работи во врска со климатските обврски кои произлегуваат од ЕКЧП. Најистакната постапка на таа тема беше случајот Ургенда, кој се одржа пред

холандските судови. Случајот доведе до наредба до холандската држава да ги намали емисиите на стакленички гасови. Оваа наредба се засноваше на правото на живот (член 2 ЕКЧП) и правото на почитување на приватниот и семејниот живот (член 8 ЕКЧП).

❖ **Urgenda Foundation v. State of the Netherlands 2015**

Холандската влада беше тужена од 900 Холанѓани и еколошка група наречена Фондацијата Ургенда за да ја принудат да преземе поголема акција за да ги спречи климатските промени. Се покажа дека ветувањето на Владата за намалување на емисиите за 17% е недоволно за исполнување на правичниот придонес на државата кон целта на ОН за одржување на глобалните температурни зголемувања во рамките на два степени Целзиусови од пред индустриските услови. Како резултат на тоа, Хашкиот суд и нареди на холандската држава да ги ограничи емисиите на стакленички гасови на 25% под нивото од 1990 година до 2020 година. Судот утврди дека поради „сериозноста на последиците од климатските промени и големиот ризик од појава на климатски промени“, од државата се бара да преземе мерки за ублажување на ефектите од климатските промени.

Членот 21 на Холандскиот устав, целите на ЕУ за намалување на емисиите, принципите на Европската конвенција за човекови права, меѓународната правна доктрина „нема штета“, принципот на претпазливост, принципот на одржливост и принципот на правичност отелотворени во Рамковната конвенција на ОН за климатските промени, како и принципите на високо ниво на заштита, превенција и одржливост отелотворени во европската климатска политика беа цитирани од страна на судот при доаѓањето до овој заклучок, без директно да се примени ниту еден од нив. Судот даде други препораки, како што се трговија со емисии или оданочување на владата, но не кажа како владата треба да ја спроведе наредбата за намалување. Ова е прва пресуда на глобално ниво на суд што ги принудува државите да ги ограничат нивните емисии на стакленички гасови.

5. Ефективност на правните механизми за казнување на еколошки кривични дела

Криминалците го искористуваат недостатокот на меѓународен консензус и различноста на пристапите што ги преземаат земјите. Она што може да претставува кривично дело во една земја, не е во друга. Ова ефикасно им овозможува на криминалците да одат на „шопинг на форум“ и да користат, на пример, една земја за да врши ловокраство, друга да подготвува стока и да извезува преку трета транзитна земја. Според УНОДЦ, корупцијата е најважниот овозможувачки фактор зад нелегалната трговија со диви животни и дрва. Идентификувањето на оптималната правна рамка за спречување, борба и гонење на еколошките злосторства бара внимателно разгледување (Nellemann, C. et al., 2016).

Ефективноста на правните механизми за казнување на еколошките кривични дела се гледа во способноста на државите да изнајдат соодветни решенија со помош на кои ќе се намали стапката на еколошки криминал, а на тој начин ќе се намали загадувањето на животната средина.

На плото на Европа, најзначајна улога има Директивата за заштита на животната средина преку кривичното право (Directive 2008/99/EC). ЕУ ја зајакнува заштитата на животната средина преку кривичното право со донесувањето на новата директива 2024/1203 (Dunn, 2024) од мај 2024 година, заради одредени пропусти кои не беа решени со претходната директива. Директивата додава еколошки прекршоци на листата на забранети активности на ниво на ЕУ. По стапувањето на сила на директивата од 20 мај 2024 година, земјите членки на ЕУ имаат рок од две години да ја вградат во нивните национални закони.

Директивата 2008/99/E3 ја наведува општата цел намалување на нивото на

криминал во животната средина во ЕУ. Поставува минимум заеднички правила за криминализирање на бројни дејствија кои ги прекршуваат законите на ЕУ за животната средина и бараат ефективни, пропорционални и застрашувачки санкции. Дополнително додава листа на кривични санкции и административни санкции и предвидува кривична одговорност на физичките и правните лица. Дејствијата опфатени со оваа Директива може да се поделат во три групи: прекршоци кои предизвикуваат или најверојатно ќе предизвикаат смрт или сериозна повреда на кое било лице или значителна штета на квалитетот на воздух, почва, вода и/или на животни или растенија; прекршоци кои се преземени во незанемарлива количина или со незанемарливо влијание врз зачувувањето на видовите; или прекршоци кои предизвикуваат значително влошување на живеалиштето во рамките на заштитеното место. Конечно, што се однесува до производството, увозот, извозот, пласирањето на пазарот или употребата на супстанција што ја осиромашува озонската обвивка, директивата не го специфицира овој прекршок (Parliament, 2024).

Иако постојат меѓународни правни рамки и конвенции, нивното спроведување често е неусогласено и неефективно. На пример, во некои земји, кривичните дела поврзани со животната средина не се третираат со истата сериозност како другите видови криминал, што доведува до слаби казни и недоволно спроведување на законите. Во многу случаи, корупцијата ја подрива ефективността на правните механизми, дозволувајќи им на криминалците да избегнат казна. Пример за успешни казнени мерки е Норвешка, која има строги закони и спроведува ефективни мерки за борба против еколошките кривични дела. Норвешката влада има воспоставено строги казни за незаконско сечење на шуми и нелегален риболов, што значително го намалило нивото на еколошки криминал во земјата. Исто така, Норвешка активно учествува во меѓународни напори за борба против еколошкиот криминал, што дополнително ја зголемува ефективността на нејзините правни механизми.

Директивата на Европската Унија (ЕУ) 2024/1203 за заштита на животната средина преку кривично законодавство („Директива“) беше објавена во службениот весник на 30 април 2024 година. На 27 февруари 2024 година, Европскиот парламент и Европскиот совет ја усвоија Директивата. Директивата има за цел поуспешно да се справи со прекршувањата на животната средина. За да се постигне ова, воведени се околу дваесеттина нови кривични дела поврзани со животната средина, детални барања во врска со нивоата на санкционирање и за физичките и за правните лица и разновидни мерки што државите членки мора да ги преземат за да ги спречат или ефикасно гонат сторителите.

Но, Глобалниот извештај за криминал на ИНТЕРПОЛ за 2023 година повторно го идентификуваше еколошкиот криминал како еден од осумте области на криминал најзастапен во сите држави во светот.

Идните напори треба да се насочат кон зајакнување на правните рамки и подобрување на спроведувањето на законите на национално и меѓународно ниво. Потребно е зголемување на финансирањето за климатски акции и развој на нови технологии за следење и спречување на еколошките кривични дела. Дополнително, важно е да се подигне свеста за важноста на заштитата на животната средина и да се инвестира во едукација и обука на правните и полициските службеници.

6. Анализа на ефикасноста на спроведувањето на законите и мерките за казнување на извршителите

Идентификацијата на прашањето кое се однесува на анализа на законодавството за климата е фундаментално, бидејќи климатските промени сами по себе предизвикуваат последици кои се интересни за правна анализа. Предизвици кои се предмет на анализа

во овој дел произлегуваат од законските регулативи на климатските промени во правните системи на државите ширум светот во хронологија со меѓународните акти. Меѓународната архитектура на еколошката заштита започнува со Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени, а засилена со Парискиот договор вкрстени во еден еколошки правен пејзаж.

Проценката на кумулативното влијание на меѓусебно поврзаните регулативи е значајна мотивација на правниците кои се занимаваат со климатските промени, но не постојат јасни алатки за преговарање за овие вертикално диференцирани правни односи надвор од формалните доктрини во врска со имплементацијата на меѓународното јавно право во рамките на дискретни правни системи и појавните методологии за оценување на транснационалното управување (Scotford, 2018).

Постојат различни начини на кои законите за климата можат да ги поттикнат промените: директно преку барањата утврдени со самиот закон (на пр. барање за владата да подготви буџети за јаглерод), или индиректно преку процеси поврзани со законодавството, но не се бара според него (на пр., климатска парница) (Averchenkova, A. et al., 2024).

Во една публикација која се однесува на мерење на ефективноста на законите за животна средина преку правни индикатори и анализи за квалитет, наведен е следниот заклучок дека не е потребно само донесување на законски регулативи и норми. Сите домашни адвокати и, особено, сите домашни судови, да станат свесни за нивната моќ во оваа област: тие можат да им дадат многу поголем ефект на договорите. Додека се чека хипотетичката реформа на управувањето со животната средина или создавањето на меѓународен суд за животна средина, сосема е можно, овде и сега, на многу практичен и непосреден начин, домашните судови да бидат чувари на државните ветувања. Државите се обврзуваат: тие потоа мора да ги почитуваат своите обврски. И националните судови играат суштинска улога во оваа област (Fromageau, J. et al., 2023).

Во Германија, строгите регулативи за индустриско загадување и строгите казни за прекршување на законите за животна средина довеле до значително намалување на емисиите на штетни гасови. Германскиот модел за следење и спроведување на законите преку комбинирање на технолошки иновации и строги законски мерки е пример за успешна политика за заштита на животната средина.

Според податоците од Европската агенција за животна средина, бројот на случаи на еколошки криминал во Европа се намалува за 10% годишно од 2015 година наваму, благодарение на поефикасните законски мерки и подобреното спроведување на законите. Ова го илустрира позитивниот ефект од зајакнатата правна рамка и меѓународната соработка.

Една од главните бариери во спроведувањето на законите за животна средина е корупцијата. Во многу земји, корупцијата ја поткопува ефективноста на правните механизми и овозможува криминалците да избегнат казна. Дополнително, недостатокот на ресурси и техничка експертиза често го ограничува капацитетот на владите да спроведат ефикасно следење и контрола.

Најкритичните пречки, како што се идентификувани, се недостатокот на политичка поддршка за еколошките цели, неефективноста на еколошките институции (особено во однос на имплементацијата и спроведувањето), неможноста на владите да го мобилизираат финансирањето дури и за јасно воспоставените еколошки приоритети, сè уште слабата интеграција на политиките за животна средина и неуспехот да се воспостави и користи мониторинг за мерење на напредокот и поставување на нови цели (UNEP, 2007).

Споровите за климата растат и во Азија, и на Пацификот и низ целиот свет. Повеќето тужби за климата во Азија се насочени кон владините испитаници, барајќи акција за климата или предизвикувајќи одлуки со климатски влијанија. Бројот на случаи

против владите врз основа на обврските од договорите, особено Парискиот договор, се зголемува, а исто така и судските спорови против приватни субјекти. Преференциите за судски спорови ги одразуваат домашните правни рамки, при што странките бараат соодветни куќи за да ги поддржат нивните барања (Bank, 2020).

Во однос на нашето законодавство, најпрво од аспект на климата и климатските промени, согласно извештаите на Европската комисија за напредокот на земјата, во овој труд е направена следната анализа:

Табела 1: Анализа на Извештаите на Европската Комисија за напредокот на РСМ во периодот од 2019 - 2023 година

2023	2022	2021	2020	2019
Одредено ниво на подготвеност и ограничен напредок	Одредено ниво на подготвеност и одреден напредок	Одредено ниво на подготвеност и ограничен напредок	Одредено ниво на подготвеност и ограничен напредок	Одредено ниво на подготвеност и ограничен напредок

2023: Согласно Извештајот на Европската комисија за напредокот на РСМ, сè уште не е донесен Законот за климатска акција, но донесен е Националниот план за енергија и клима (2021-2030). Во текот на оваа година, донесена е Четвртата национална комуникација при Рамковната конвенција на ОН за климатски промени (European Commission, 2023).

2022: Воочен е определен напредок во делот на ажурирање на инвентарот на стакленички гасови, како и активностите за развивање платформа за следење, известување и верификација. Неколку документи беа изготвени како алатки за поддршка за спроведувањето на ревидиран Национален придонес за климатски промени. Потребно е да се донесе Закон за климатска акција. Недостаток согласно Извештајот се воочува во човечки и финансиски ресурси чиј капацитет е многу мал (Commission, 2022).

2021: Идентификувано е ниско ниво на човечки и финансиски ресурси и ограничено усогласување со правото на ЕУ. Закон за клима не е донесен, а потребно е подобро спроведување на Договорот од Париз. Следува изготвување на платформа за следење, известување и верификација, а Националниот придонес кон климатските промени е согласно долгорочната стратегија за климатски промени (Комисија, 2021).

2020: Согласно Извештајот на Комисијата за 2020 година, усогласувањето е во рана фаза, постои подготовка на закон за климата во согласност со рамката на ЕУ 2030. Нецелосно усогласување со Парискиот договор. РСМ е првата договорна страна од Енергетската заедница која ги интегрира столбовите на енергетскиот и климатскиот пристап во националната енергетска стратегија. Ратификуван е амандманот на Кигали на Монреалскиот протокол. Потребни значителни напори за усогласување со климатското законодавство на ЕУ и за зајакнување на техничкиот и административниот капацитет (Commission, North Macedonia 2020 Report, 2020).

2019: Усогласувањето на правната рамка со *acquis* сè уште е во рана фаза. РСМ развива стратегија за климатска акција, во согласност со рамката на ЕУ 2030 година. Потребни се напори за имплементација на Парискиот договор, кој Северна Македонија го ратификува во 2017 година. Во 2018 година земјата го поднесе својот втор Двогодишен ажуриран извештај за климатските промени до Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени и моментално четвртиот Национален извештај и третиот

годишно Извештајот за ажурирање до UNFCCC е во подготовка. Техничкиот, институционалниот и административниот капацитет останува слаб и треба да се зајакне на сите нивоа. Треба да се интензивираат напорите за вклучување на климатските активности во други сектори (како што се енергијата и транспортот) (Comission, North Macedonia 2019 Report, 2019).

Од анализата на Извештаите за периодот од 2019 – 2023 година може да се воочи дека освен во 2022 година, РСМ има ограничен напредок во делот на усогласување со законодавството на ЕУ за климатските промени, а подготвеноста на државата е многу мала. Ова би значело дека секторот за климата заостанува многу пред другите и потребно е подобра работа на ова поле.

Република Северна Македонија нема обврзувачка меѓународна обврска да подготви национална стратегија и акционен план за прилагодување на влијанијата на климатските промени. Сепак, со оглед на идните климатски сценарија и проценетата ранливост на земјата кон климатските промени, во најдобар национален интерес е да се дејствува итно (МЖССП).

Нашата држава е детектирана со нископросперитетна јаглеродна економија до 2050-тата година, следејќи акција за борба против климатските промени. Законот за климатска акција е во крајна фаза, но сè уште не е донесен. Има статус на рамковен закон во секундарно законодавство, и обезбедува основа на ориентација во климатските активности.

Ова законско решение и Долгорочната стратегија за климатска акција како правно – обврзувачки инструмент, претставуваат основа за идно надградување на инструментите за клима и климатска акција.

Проблемот не е решен и нема да биде уште многу години, но пристапот кој се наметна со Парискиот договор, може да биде многу важен чекор кон намалување на заканата од глобалните примени на климата. Како што покажува следењето на климатската акција, националните придонеси за ублажување на климатските промени, сега поврзани со Парискиот договор, би довеле до средно затоплување од околу 2,7°C до 2100 година (во апсолутна вредност тоа би било од 2,2 до 3,4°), што значи дека има веројатност затоплувањето да се одржува под 3°C (Марковска, 2016).

7. Преглед на правните механизми и постојните казни за еколошките кривични дела поврзани со климатските промени

Правни механизми кои стојат на располагање за казнување на сторителите на еколошките кривични дела се Кривичниот законик, како и поединечните закони за животна средина, квалитет на амбиенталниот воздух, заштита на природата, заштита од бучава, управување со отпадот, законот за батерии и акумулатори, управување со пакување и отпад од пакување, управување со електрична и електронска опрема, води, генетски модифицирани организми, просторно планирање, светско природно и културно наследство кои опфаќаат административни казни и ратификуваните конвенции и меѓународни договори кои можат да дадат одредена насока на казнување во дадени случаи.

Кривичниот законик е *lex generalis* кој во посебна глава ги има определено кривичните дела против животната средина и природата, односно глава дваесет и два или од член 218 до член 234. Како кривични дела се определени: загадување на животната средина и природата, загадување вода за пиење, производство на штетни средства за лекување добиток и живина, несовесно укажување ветеринарна помош, пренесување заразни болести кај животинскиот и растителниот свет, загадување на добиточна храна или вода, уништување насади со употреба на штетна материја, узурпација на недвижности, незаконита експлоатација на минерални сировини, пустошење на шума,

предизвикување шумски пожар, незаконит лов, незаконит риболов, загрозување на животната средина и природата со отпадни материи, неовластено прибавување и располагање со нуклеарни материи. Со измените од 2023-та година се вовеле ново кривично дело – екоцид (Службен весник на РМ, 37/96, 80/99, 04/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 07/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17, 170/17, 248/18, 36/23, 188/23).

Со цел одредбите на Кривичниот законик за еколошки криминал да се спроведуваат ефективно и сторителите на кривичните дела да се изведуваат ефективно пред правосудниот систем, изработена е Стандардна оперативна процедура (СОП) за кривичните дела против животната средина. Со примена на оваа СОП ќе се овозможи утврдување на начинот на постапување на надлежните органи задолжени за сузбивање на еколошкиот криминал. Со неа ќе се овозможи и воспоставување на меѓуресорска соработка во насока на успешно и ефективно откривање, докажување и расветлување на еколошкиот криминал во Република Македонија (Каракашова Сачкарска, А. и сор., 2021).

На територијата на РСМ не постои законско определување на кривични дела поврзани со климатските промени, но одредени штетни влијанија настанати индиректно од климатските промени се инкриминираат под глава дваесет и два од КЗ.

Според статистичките податоци, обвинети лица според групите на кривични дела и вид на одлука по години, за периодот од 2019 до 2022 година за групата на кривични дела против животната средина и природата се 294 лица, од кои во 2019 година биле 69 лица, во 2020 година биле 57, во 2021 година 85, а во 2022 вкупно 83 лица.

Најчести казни за истиот временски период се: казна затвор, парична казна, алтернативни мерки – условна осуда затвор и условна осуда парична казна (Државен завод за статистика, 2024). Мерки на претпазливост, конфискација на имот и најчесто биле одземани предмети, исто така се применуваат (Државен завод за статистика, 2024). Всушност, најголемиот проблем во поглед на стапката на еколошки криминал, како и криминал поврзан со климатските промени, е нискиот степен на казнување како за физички, така и за правни лица. Доколку судот би применувал потешки санкции во делот на еколошкиот криминал, тогаш стапката на криминал би била помала. Со измените на кривичниот законик во 2023 година се вовеле ново кривично дело екоцид, за кое државите ширум светот имаат различен став и негово признание, но и се воведоа построги санкции за одредени кривични дела од главата на кривични дела против животната средина и природата. Тоа значи дека законската поставеност е добра, но потребно е построга примена на законот за штети настанати од еколошки кривични дела.

Заклучок

Безбедната клима е витален елемент на правото на здрава животна средина и е апсолутно суштинска за човечкиот живот и благосостојба. Во денешната глобална климатска вонредна состојба, исполнувањето на обврските за почитување, заштита и исполнување на човековите права може да помогне да се поттикнат трансформативните промени кои се толку итно потребни. За успешно справување со застрашувачкиот предизвик на климатските промени потребна е херојска акција.

Ограничениот напредок и недоволната подготвеност на нашата држава во делот на интеграција на ЕУ законодавството во делот на климата дава јасен знак дека е потребна многу поголема законска поставеност за климатските промени, како и меѓународна обврзаност за да може да се создаде квалитетно законодавство.

Во недостаток на закон за климата, климатските промени се интегрирани во законодавството во РС Македонија преку одредби во Законот за животна средина кои се

однесуваат на националниот план за клима и националниот инвентар на антропогени емисии по извори и понори на стакленички гасови како и акционен план за климатски промени-документи кои потекнуваат како обврска кон UNFCCC и се поднесуваат на четири години. Мора да се наспомене дека националниот план за клима не обезбедува институционална рамка и систем за следење на степенот на спроведливост на мерките и активностите.

Овој труд покажа дека еколошките кривични дела претставуваат сериозна закана за животната средина и човечката благосостојба. Постоечките правни рамки и механизми во РС Македонија имаат одредени недостатоци, особено во однос на интеграцијата на климатските политики и спроведувањето на законите. Идентификувани се и недостатоци во правните рамки и спроведувањето на законите, вклучувајќи корупција, недостаток на ресурси и техничка експертиза. Меѓународната соработка е клучна за справување со глобалните предизвици на климатските промени. РС Македонија треба активно да учествува во меѓународните иницијативи и да соработува со други земји за размена на знаење и искуства. Потребно е донесување на специфичен закон за климата кој ќе обезбеди јасна институционална рамка и систем за следење на спроведувањето на мерките. Зајакнување на постојните закони и воведување на построги казни за еколошките кривични дела. Зголемување на соработката меѓу различните институции и органи за ефикасно спроведување на законите. Постојано едуцирање на јавноста и подигнување на свеста за важноста на заштитата на животната средина. Идните истражувања може да се насочат кон анализирање на ефектите од конкретни правни мерки врз намалувањето на еколошките кривични дела, како и проучување на најдобрите практики од другите земји кои можат да се применат во РС Македонија. Справувањето со климатските промени бара обединети напори од сите сегменти на општеството. Преку зајакнување на правните рамки, подобрување на спроведувањето на законите и зголемување на свеста, можеме да осигуриме подобра иднина за нашата планета и за идните генерации.

Користена литература

1. Letcher, T. M. (2009). *Climate Change - Observed impacts on Planet Earth*. Oxford, UK: Elsevier.
2. Office, U. N., & Crimes, o. D. (н.д.). Crimes that Affect the Environment and Climate Change.
3. Crime, U. N. (2024). *Global Analysis on crimes that affect the Environment - Part 1: The Landscape of Criminalization*. United Nations.
4. Игнатовиќ, Н. (2020). Еколошки криминалитет (мастер рад). Ниш, Р.Србија.
5. Марфи, Ш. Д. (2011). *Принципи на меѓународното право*. Скопје: Арс Ламина ДОО.
6. climateforesight. (н.д.). *climateforesight.eu*.
<https://www.climateforesight.eu/articles/success-or-failure-the-kyoto-protocols-troubled-legacy/>
7. Dunn, G. (2024, June 24). *Gibson Dunn*. <https://www.gibsondunn.com/wp-content/uploads/2024/05/eu-enhances-protection-of-the-environment-through-criminal-law.pdf>
8. Parliament, E. (2024, June 24). *Revision of Directive 2008/99/EC*.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733555/EPRS_BRI\(2022\)733555_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733555/EPRS_BRI(2022)733555_EN.pdf)
9. Scotford, E. (2018). Probing the hidden depths of climate law: Analysing national climate change. *Review of European, Comparative and International*.
10. Averchenkova, A., Higham, C., Chan, T., Keuschnigg, I. (2024). *Impacts of Climate framework laws - Lessons from Germany, Ireland and New Zealand*. London: Grantham Foundation for the Protection of the Environment.

11. Fromageau, J., Cherkaoui, A., Coll, P. (2023). *Measuring the effectiveness of environmental law through legal indicators and quality analyses*. Gland, Switzerland: IUCN, Gland, Switzerland.
12. Commission, E. (2022). *North Macedonia 2022 Report*. Brussels: European Commission.
13. Commission, European. (2023). *North Macedonia 2023 Report*. Brussels: European Commission.
14. Комисија, Е. (2021). *Извештај за Северна Македонија за 2021 година*. Стразбур: Европска Комисија.
15. Commission, E. (2020). *North Macedonia 2020 Report*. Brussels: European Commission.
16. Commission, E. (2019). *North Macedonia 2019 Report*. Brussels: European Commission.
17. Bank, A. D. (2020). *CLIMATE CHANGE, COMING SOON TO A COURT NEAR YOU - INTERNATIONAL CLIMATE CHANGE LEGAL FRAMEWORKS*. Philippines: Asian Development Bank.
18. МЖССП. (н.д.). *ДОЛГОРОЧНА СТРАТЕГИЈА ЗА КЛИМАТСКА АКЦИЈА СО АКЦИСКИ ПЛАН*. Скопје: Министерство за животна средина и просторно планирање.
19. Марковска, Н. (2016). *Втор двогодишен извештај на Република Македонија за климатски - Националните перспективи за*. Скопје: Министерството за животна средина и просторно планирање.
20. Каракашова Сачкарска, А., Стојановски, ф., Поп – Ристова, П., Станојевска Пецуровска, Б., Младеновска, Д., Брајаноска, Р., Николовска, Е., Иванова, Ј. (2021). *ПРВ ИЗВЕШТАЈ ВО СЕНКА ЗА ПОГЛАВЈЕ 27 РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА 2021*. Гевгелија: Центар за климатски промени – Гевгелија.
21. Europol. (2024). <https://www.europol.europa.eu/crime-areas/environmental-crime>
22. Situ, Y. Emmons, D. (2000). *Environmental Crime The Criminal Justice System's Role in Protecting the Environment*. Sage Publications.
23. Nature crime alliance. (2024). *Nature crime alliance*. Illegal Meaning: <https://naturecrimealliance.org/nature-crime/illegal-mining/>
24. Interpol. (2024). *Interpol*. Environmental Crime: <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Pollution-crime>
25. Life, W. W. (2024). <https://www.worldwildlife.org/threats/deforestation-and-forest-degradation>
26. Airly org. (2024, June 25). *List of Environmental crimes*. Airly org: <https://airly.org/en/list-of-environmental-crimes-examples-types/>
27. World Ocean Review. (2024). *World Ocean Review*. Illegal Fishing: <https://worldoceanreview.com/en/wor-2/fisheries/illegal-fishing/>
28. Nellemann, C; Henriksen, R; Kreilhuber, A; Steward, D; Kotsovou, M; Raxter. (2016). *The rise of Environmental Crime - A Growing Threat to Nature*. Norwegian Center for Global Analyses.
29. UNECE. (2007). *CRITICAL ISSUES IN IMPLEMENTATION OF ENVIRONMENTAL POLICIES*. New York and Geneva: UNITED NATIONS.
30. Државен завод за статистика. (2024). https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat__Sudstvo__ObvinetiOsudeniStoriteli/325_SK2_Mk_T15_ml.px/table/tableViewLayout2/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef
31. Државен завод за статистика. (2024). https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat__Sudstvo__ObvinetiOsudeniStoriteli/326_SK2_Mk_T16_ml.px/table/tableViewLayout2/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef
32. Pact, European Climate. (2024). *European Commission*. https://climate-pact.europa.eu/about/climate-change_hr
33. Batricevic, A. (2017). *EKOLOSKA KRIVICNA DELA I KRIMINALITET KORPORACIJA*. 243-256. instituteCSR.iksi.ac.rs.

34. UNDP, Kancelarija Programa Ujedinjenih nacija za razvoj. (2019). *Nastavnik u svijetu klimatskih promjena - interaktivni edukativni priručnik o klimatskim promjenama*. Podgorica, Crna Gora.
35. World Meteorological Organization. (2023). *European State of the Climate 2023*. World Meteorological Organization.
36. EUR-LEX. (2024). *Climate Action*. Eur LEX Europe: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:climate_action
37. Bassetti, F. (2022, December 8). *Success or failure the Kyoto Protocol's trouble legacy*. Climate Foresight: <https://www.climateforesight.eu/articles/success-or-failure-the-kyoto-protocols-troubled-legacy/>
38. European Parliament & Council. (2024). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119>
39. UN environmental programme. (2024). <https://leap.unep.org/sites/default/files/court-case/Jubang%2520Anak%2520Punj.pdf>
40. ECHR. (2024). [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:\[%22001-233206%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:[%22001-233206%22]})
41. ECHR. (2024). [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-214943%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-214943%22]})
42. Службен весник на РМ. (37/96, 80/99, 04/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 07/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17, 170/17, 248/18, 36/23, 188/23). Кривичен Законик. Retrieved from (Службен весник на РМ, 37/96, 80/99, 04/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 07/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17, 170/17, 248/18, 36/23, 1: <https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2016/03/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>
43. (н.д.). https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf
44. (н.д.). makstat.stat.gov.mk